

SNAPSHOTS VAN EEN GROOTSTAD

Andrzej Stasiuk: *Negen*

door Kris Van Heuckelom

Sinds juli neemt Polen, intussen zeven jaar lid van de Europese Unie, het voorzitterschap van de EU-Raad waar. Dat het culturele najaar in Brussel en omstreken in belangrijke mate rood-wit zal kleuren, hoeft dan ook niet te verbazen. Literatuur, traditioneel een van de speerpunten van het Poolse artistieke leven, neemt in dat culturele offensief een niet onbelangrijke plaats in.

Wie dezer dagen de Poolse hoofdstad Warschau bezoekt, kan er niet naast kijken. De vele fondsen die de voorbije jaren vanuit Brussel naar Polen gevloeid zijn, hebben van de stad een trendy metropool gemaakt, die zowel binnen- als buitenlanders weet te bekoren. Dat was enkele jaren na de val van het IJzeren Gordijn wel anders. Het communistische hart van de stad, de grauwe stationsbuurt rond het in Stalinbarok opgetrokken Cultuurpaleis, groeide begin jaren negentig uit tot een wanstaltig laboratorium van neokapitalistische ondernemingsdrang. Het aan de voet van het Cultuurpaleis gelegen Plein der Defilés, waar in de tijd van de Poolse Volksrepubliek nog pompeuze 1 mei-optochten gehouden werden, werd ironisch genoeg het werkterrein van bedrijvige kleinhandelaars die in gammele stalletjes en kraampjes allerhande koopwaar trachtten te slijten.

Na een decennium van doorgedreven stadsontwikkeling en buitenlandse kapitaalinjecties wordt de skyline van het Warschause centrum tegenwoordig bepaald door hypermoderne kantoorgebouwen en dito winkelcentra. Aan de overkant van de Weichsel, waar het beruchte stadsdeel Praga zich uitstrekt, heeft de tijd evenmin stilge staan. Een van de merkwaardigste relictten van het communistische tijdperk was jarenlang het Nationale Stadion op de rechteroever van de rivier. Oorspronkelijk gebouwd ter gelegenheid van de tiende verjaardag van de Poolse Volksrepubliek, maar later aan zijn lot overgelaten, ontpopte het vervallen sportcomplex zich in de jaren negentig tot een van de grootste openluchtmarktplaatsen van Centraal-Europa. Het stadion bezoeken was

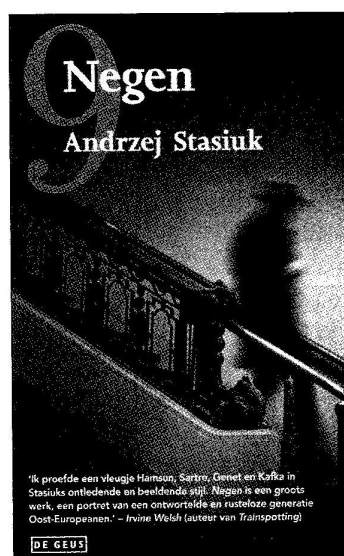
in die dagen, zeker voor een buitenlander, een heuse belevenis. Des te dichtter je bij de hoogste stadionring kwam, des te illegaler en marginaler werden de producten en diensten die te koop werden aangeboden. Zo mogelijk nog exotischer waren de marktkramers die rond de vervallen grasmat aan de kost probeerden te komen: illegale inwijkelingen uit de voormalige sovjetrepublieken en de Kaukasus, maar ook immigranten uit Afrika en zelfs het Verre Oosten.

Ook dit symbool *par excellence* van het wilde kapitalisme van de jaren negentig is inmiddels verdwenen en heeft plaatsgemaakt voor een van de grootste bouwvallen van de Poolse hoofdstad. Een prestigieus nieuw stadion, waar in 2012 de finale van het Europese voetbalkampioenschap zal plaatsvinden, staat in de steigers. Ook het meer noordelijke deel van Praga is ten slotte aan een grondige restyling begonnen. Tot diep in de jaren negentig deed de *urban legend* de ronde dat zowat alle Warschause recidivisten er op een kluitje bijeenzaten. Het absolute middelpunt van die gevaarlijke achterbuurt was de zogenaamde Bermudadriehoek, een *no-go zone* waar mensen pleegden te 'verdwijnen'. De voorbije jaren zijn net die beruchte arbeiderswijken van Praga een trekpleister geworden voor jonge kunstenaars, intellectuelen en studenten. Op vrijdag- en zaterdagavonden neemt het hippe

grut van Warschau gretig de wijk naar de rechteroever van de Weichsel en zijn trendy cafés en nachtclubs.

Wie dat gerestylede Warschau wil verkennen, boekt het best meteen een citytrip naar de Poolse hoofdstad. Wie daarentegen geïnteresseerd is in het hectische Warschau van midden jaren negentig, die neemt bij voorkeur Andrzej Stasiuks net vertaalde roman *Negen* ter hand. De figuren die Stasiuks boek bevolken, proberen zich een voor een staande te houden in de nieuwe, behoorlijk chaotische werkelijkheid van het prille post-communistische Polen. We volgen in *Negen* drie dagen uit het leven van een aantal *locals*. Het meest prominent op de voorgrond treedt Pawel, een dertiger die zijn geluk beproeft als kleinhandelaar in erotisch en ander textiel. 's Mans zaken hebben echter niet het verhoopte profijt opgeleverd, waardoor hij zich diep in de schulden heeft moeten steken en op de hielen gezeten wordt door maffieuze crediteurs. Wanhopig op zoek naar vers geld zwerft Pawel door de Poolse hoofdstad, waar bij zijn pad dat van enkele oude bekenden kruist. Zo'n toevallige kennis en lotgenoot is Jacek, een aan lager wal geraakte drugsverslaafde die net als Pawel op de loop is voor een bende lokale criminelen.

Een traditionele plot, met bijbehorende ontknoping, hoef je bij Stasiuk echter niet te verwachten. *Negen* is een losse, episodische aaneenschakeling van snapshots die vanuit wisselende invalshoeken een indringende en koortsachtige kijk bieden op een grootstad in volle economische en maatschappelijke transitie. De toeristische trekpleisters van Warschau, met de na de Tweede Wereldoorlog heropgebouwde Oude Stad en de vele Holocaust- en oorlogsmemorabilia, blijven daarbij volledig buiten beeld. Hoewel hier en daar de eerste symbolen van het globale kapitalisme opdoemen (buitenlandse hotel- en restaurantketens, huizenhoge reclamepanelen, wolkenkrabbers...), is de beschreven ruimte veeleer die van onderkomen stationsbuurten, obscure marktplaatsen en perifere arbeiderswijken. Ook het beruchte Praga speelt vanzelfsprekend een

prominente rol in de peripetieën van Stasiuks (anti)helden. Geen van de protagonisten lijkt in dat 'Beiroet aan de Weichsel' echt een rustgevende thuis te kunnen vinden. Dat geldt niet alleen voor Jacek en Pawel, maar ook voor de criminelen die hen belagen. Deze maffiosi lijken weliswaar als overwinnaars uit de economische transitie te zullen komen, maar vlug geldgewin en een bestaan gebaseerd op alcohol, drugs, geweld en seks blijken al evenmin de verhoopte voldoening te geven. Een kortstondige uitweg uit dat troebele heden bieden dromen, mijmeringen en herinneringen. Het geheugen en de verbeelding van de personages worden voortdurend getriggerd door plaatsen, voorvallen en figuren die in hun gezichtsveld opduiken, terwijl ze zich door de grootstedelijke ruimte voortbewegen. Als Pawel toevallig in de buurt van zijn geboorteplek verzeilt, wekt de aanblik van dat ziekenhuis in hem de volgende markante verzuchting op: 'Ik zou daarheen moeten, dacht hij bij zichzelf, en me opnieuw in een of andere kut moeten laten naaien. Een soort omgekeerde keizersnee.' Die fatalistische — en bij wijlen apocalyptische — teneur van het boek maakt van Stasiuk een onmiskenbare exponent van het dystopische proza dat de laatste jaren weer

stevig in opmars is.

Zoals de titel suggereert, draait het leven van de protagonisten in belangrijke mate om cijfers. De handeling van *Negen* is gesitueerd in een tijd dat Polen een torenhoge inflatie kende en er voortdurend in duizendtallen en miljoenen geteld en gerekend moest worden. Dat Stasiuks roman beheerst wordt door getallen, blijkt ook uit de prominente rol die het Warschause openbaar vervoer in de verschillende episodes speelt. In zijn rusteloze odyssee door de hoofdstad hopt het hoofdpersoonage Pawel van de ene bus en tram op de andere, wat een bijwijken duizelingwekkende opeenvolging van bus- en tramlijnummers oplevert. De onvermijdelijke neergang van het Poolse *disaster capitalism* is meteen ook verbonden met zijn onmachtige omgang met cijfers en getallen. Zo blijkt hij niet in staat een cruciaal telefoonnummer te onthouden dat hem een uitweg zou kunnen bieden uit zijn precaire situatie. Ook de lezer verliest meer dan eens het noorden in de wirwar van verhaallijnen die de verteller oppikt en dan weer laat vallen. Nergens in het boek wordt overigens duidelijk waar het titelcijfer precies naar verwijst. Een dergelijke aanpak is geen zwaktebod, maar

maakt deel uit van het ingenieuze spel dat Stasiuk met de lezer en diens verwachtingen speelt. Wie rekent op een ultieme confrontatie tussen de protagonisten en hun maffieuze belagers, krijgt lik op stuk in een beklijvend slot dat de narratieve chaos op de spits drijft.

De prominente grootstedelijke setting maakt van *Negen* in zekere zin een atypisch Stasiuk-boek. De auteur, die midden jaren tachtig Warschau inruilde voor een teruggetrokken bestaan in een afgelegen Zuid-Pools Karpatendorpje, heeft het voorbije decennium van poëtisch, in rurale realia gedrenkt proza zijn handelsmerk gemaakt. Net zoals Stasiuks andere boeken geeft *Negen* weliswaar blijk van een sterk observatievermogen en een scherp gevoel voor detail, maar in deze opmerkelijke stadsroman houdt de geobserveerde ruimte geen enkele belofte van vervulling in. Terwijl in Stasiuks eerder al in het Nederlands vertaalde 'travelogues' *Dukla* en *Onderweg naar Babadag* steeds de mogelijkheid van een epifanische ervaring om de hoek loert, blijkt in *Negen* vluchten de enige optie te zijn.

Andrzej Stasiuk: *Negen*, De Geus Breda, 2011, 285 p., € 19,9. ISBN 9789044512755. Vert. van: *Dziewiec* door Karol Lesman

WARSCHAU / CRIMINALITEIT / MARGINALITEIT

| AHARON APPELFELD *Tsili*

ROMANS / ONTWIKKELINGSROMANS / JODEN / OORLOG

Al vaker heeft men Aharon Appelfeld geprezen als de Israëliëse Kafka om zijn parabelachtig schrijven, beheerste symboliek en veel-suggererende stiltes. De nu bijna tachtigjarige Appelfeld zag als kind zijn moeder voor zijn ogen vermoord worden door de Duitsers en werd met zijn vader naar een kamp gestuurd, waaruit hij kon ontkomen om nadien in de Oekraïense bossen in eenzaamheid te overleven. Via de partizanen kon hij op zijn veertiende Tel Aviv bereiken. Zijn levenslot bepaalde zijn werk, dat tot de belangrijkste Holocaustliteratuur hoort. Appelfeld moet het niet hebben van bloedige gruwel, maar verpakt zijn thema in een beheerste fictie die het onzegbare op een onvergetelijke manier stem geeft. Het vaakst zijn zijn helden kinderen of jonge mensen, die met dat onuitspreklijke geconfronteerd worden. Zo ook hier. *Tsili* is, hoezeer ook van goede wil, een lijdzaam, hardleers en daarom verwaarloosd Pools-joods kind, dat bij het uitbreken van de oorlog door haar familie achtergelaten wordt om op het huis te passen. Noodgedwongen dient ze evenwel te vluchten en in de bossen een onderkomen te zoeken. Ten slotte leeft ze er met een oudere vluchteling in een kuil. Ze zal zwanger worden en na de spoorloze verdwijning van haar

metgezel, als de oorlog voorbij is, meetrekken met de stroom al even radeloze vluchtelingen. Dan belandt ze in Zagreb, vanwaar ze — na een miskraam — een plaats in een boot naar Israël kan bemachtigen. *Tsili* weet alles te overleven vanuit een soort boerenslimheid — door haar emoties uit te schakelen en te leven in een leegte die haar beschermt tegen de alomtegenwoordige wreedheid. Juist haar zwakte is haar kracht. De oorlog is in het verhaal een voortdurende dreiging zonder ooit op de voorgrond te treden. Duitsers en Russen worden nauwelijks vernoemd. De afwezigheid van directe conflicten maakt *Tsili's* relaas bijna ondraaglijk. De stilte is een treffend element, ook door *Tsili's* gemis aan woorden. De behandeling van het Holocaust-thema zonder precieze verwijzing naar personen of plaatsen is Appelfelds waarmede. Wat hem aanspreekt, is de weerloosheid van de overlevende. Die wordt in dit kleine verhaal over de antiheldin *Tsili* meesterlijk opgeroepen, in een precieze, glasheldere stijl. *Tsili* is een meesterwerkje.

[Jos Van Damme]

Anthos Amsterdam, 2011, 142 p., € 16,95. ISBN 9789041414106. Vert. van: *Haketonet ve hapasim* door Kees Meiling. Distributie: Veen Bosch en Keuning